

„Nová ekonomika“ neroste

Když se řekne ICT, obecně se ví, že jde o **informační a komunikační činnosti** – „novou ekonomiku“. Méně už je známo, že do odvětví s tímto názvem patří i činnosti, které by v něm hledal málokdo. Segmenty odvětví ICT se v ČR v posledních letech vyvíjely velmi odlišně. Jak je to s jejich tržbami, zaměstnaností, produktivitou? A co ty pohádkové platy?

Zatímco činnosti spjaté s informačními technologiemi jakoby krizové období 2009 vůbec nepostihlo, telekomunikace zápasí dlouhodobě s potížemi hned na několika frontách. Každý rok strží reálně méně peněz. Propouštějí pracovníky. Tato nákladová redukce však nestačí, zisky klesají. Krize-nekrize, zlaté časy telekomunikačních operátorů jsou zřejmě pryč. Spektrum dalších činností, které odvětví ICT zahrnuje, pocítilo krizi významně. Ani jejich výstup z ní závrtně rychlý nebyl.

Vydavatelství v útlumu

Vydavatelské činnosti zaměstnávají zhruba sedminu lidí v odvětví ICT a vyplácí pouze dvanáctinu z jeho celkového objemu mezd. Zaměstnaní si tak v tomto segmentu vydělávají méně, než je

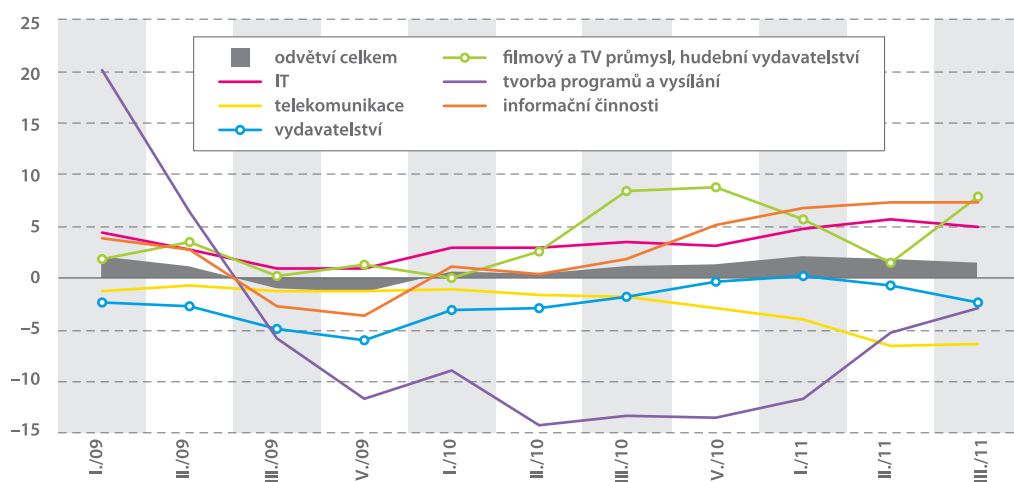
průměrná mzda v celém odvětví (ve 3. čtvrtletí 2011 necelých 33 tis. korun proti 43 tis. korun v ICT celkem). Soustřeďuje se zde

nejen vydávání knih, novin, časopisů a dalšího tisku (mapy, letáky, aj.), ale i vydávání softwaru vč. počítačových her. Tržby vydava-

telství tvoří jen asi desetinu jejich objemu za celé odvětví a jsou výrazně sezónně podmíněné – vždy v posledním čtvrtletí roku rostou proti předcházejícím čtvrtletím daného roku až o 40 %. Jedním z důvodů je zřejmě podstatně vyšší předvánoční poptávka po knihách a počítačových hrách. Sezónní vývoj je tak u tohoto segmentu logický i u výkonů vč. obchodní marže. Ve srovnání s ostatními segmenty v odvětví je zde účetní přidaná hodnota co do podílu na výkonech nejnižší (nízká je i v objemu 2,5 mld. korun proti 34,5 mld. korun za celé odvětví). Plyne to z charakteru vydavatelské činnosti, kde mzdy a zisky tvoří podstatně menší část výkonu – jen asi třetinu, zatímco v segmentu IT i v telekomunikačních polovinou.

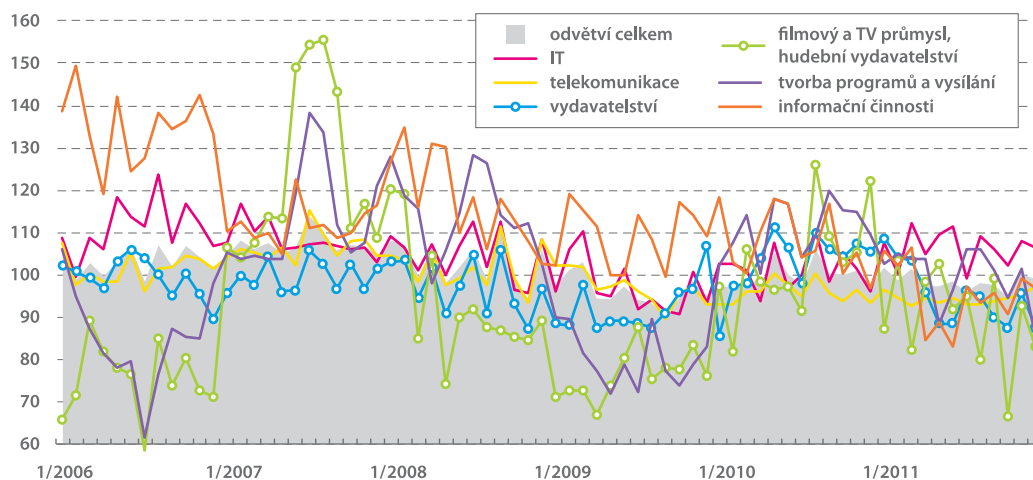
Graf 1 | Meziroční změny počtu pracovníků

(průměrný evidenční počet zaměstnanců ve fyzických osobách, meziročně v %)

Zdroj: ČSÚ

Graf 2 | Tržby reálné (měsíční, meziročně v %)

Zdroj: ČSÚ

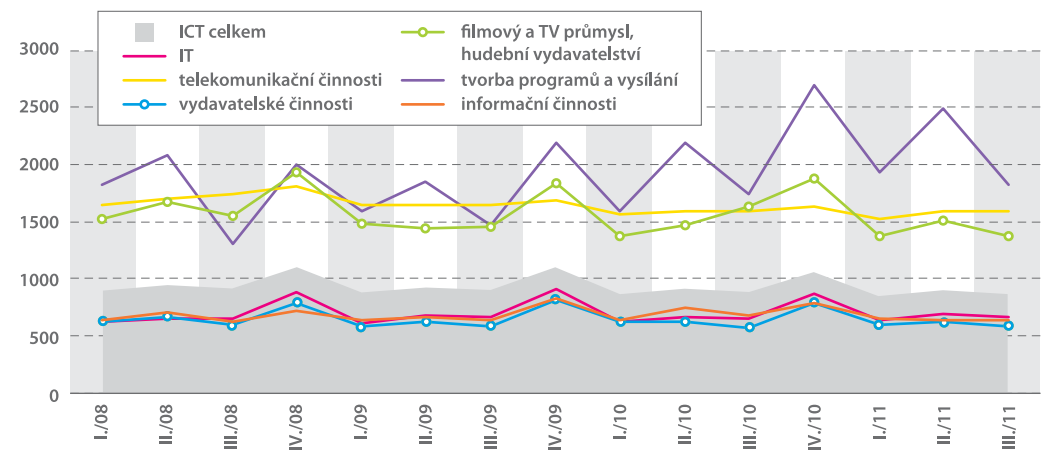
Filmový a hudební průmysl

Filmový a hudební průmysl, vč. výroby televizních filmů a seriálů, je segmentem spíše okrajovým. Dává práci jen zhruba 2,5 tis. lidí proti 93 tisícům v celém odvětví. Průměrná mzda přes 26 tis. korun je na úrovni tří čtvrtin mzdy v odvětví. Odpovídá tomu i objem vyplacených mezd. Ten činil podle naposledy dostupných dat za 3. čtvrtletí 2011 pouze 195 mil. korun proti 12,1 mld. korun v celém odvětví ICT. Tržby ve výši 3,4 mld. korun byly také jen zlomkem jejich výše za celé odvětví (81,2 mld. korun). U výkonů a obchodní marže vychází toto relativní srovnání poněkud příznivěji, ale účetní přidaná hodnota je prakticky zanedbatelná (0,5 mld. proti 34,5 mld. korun za odvětví ICT). Ta navíc za poslední čtyři roky dosti značně klesá, což lze zřejmě připsat skutečnosti, že tento segment produkuje dražé (jeho výkonová spotřeba narůstá). Patří sem i dabing či distribuce a promítání filmů. Nepříznivý vývoj tržeb v kinech tak zčásti ovlivňuje i tržby tohoto segmentu, pro něž je typická značná rozkolísanost (od pětinového meziročního růstu ve 3. čtvrtletí 2010 po desetinový pokles ve 3. čtvrtletí 2011). Roli hraje nepochybně nárazovost výroby filmů a jejich dokončování.

Programy a vysílání ovlivňuje reklama

Zaměstnanost v segmentu tvorby programů a vysílání (1,3 tis. pracovníků) je také jen zlomkem počtu lidí pracujících v odvětví ICT. Zabývají se vytvářením televizních a datových programů (zábava, zpravodajství, diskusní pořady, aj.). Patří sem i přenos dat rozhlasového nebo televizního vysílání (vzduchem, přes satelit, kabelovou sítí nebo prostřednictvím internetu). Narozdíl od předchozího segmentu nejde jen o tvorbu televiz-

Graf 3 | Produktivita práce (tržby nominálně v tis. korun na jednoho pracovníka)

Zdroj: ČSÚ

ních filmů a seriálů, ale o produkci kompletních programů televizních kanálů. Objem vyplacených mezd je ve srovnání s ostatními segmenty nízký a stále klesá (na 172 mil. ve 3. čtvrtletí 2011 z 256 mil. korun v 1. čtvrtletí 2009). Průměrná mzda je však u programů a vysílání vysoká (přes 43 tis. korun), dokonce mírně nad úroveň celého odvětví

(v 1. čtvrtletí 2009 přesáhla 52 tis. korun). Tržby ve výši 2,4 mld. korun se – stejně jako výkony a účetní přidaná hodnota – vyznačují typickou sezónností. Jsou silné ve druhých a čtvrtých čtvrtletích, za čímž zřejmě stojí cyklus reklamních služeb jako významný zdroj příjmů (výjimkou byl rok 2009, kdy i v těchto čtvrtletích tržby meziročně

klesaly). Nejhorší z celého odvětví je však segment programů a vysílání ve vývoji zaměstnanosti – rádia a televize propouštějí soustavně od 3. čtvrtletí 2009. Od 2. čtvrtletí 2010 do 1. čtvrtletí 2011 byly meziroční ztráty pracovních míst dvojciferné. V pokrizovém období, počínaje rokem 2010 do konce září 2011, zde ztratilo práci 15 % zaměstnaných.

Rozdíl (+/-) průměrné mzdy oproti průměrné mzdě celého odvětví ICT (v %)

	IT	Telekomunikace	Vychovatelství	Filmový a TV průmysl, hudební vydavatelství	Tvorba programů a vysílání	Informační činnosti
I./08	108,8	107,6	75,4	58,0	121,5	89,4
II./08	108,6	100,8	77,5	59,6	106,7	104,7
III./08	108,6	106,2	75,3	57,0	109,9	95,5
IV./08	111,6	93,5	79,2	58,5	95,4	105,4
I./09	106,6	109,5	74,5	53,4	120,2	95,8
II./09	110,7	97,0	77,6	56,2	99,6	103,9
III./09	106,0	109,4	76,1	58,0	98,9	99,0
IV./09	111,5	92,2	75,9	60,4	100,5	110,3
I./10	106,3	109,4	73,4	55,8	107,7	99,2
II./10	108,4	97,6	78,6	59,8	112,2	106,7
III./10	108,0	108,0	76,1	59,6	100,4	91,0
IV./10	110,6	94,5	79,1	59,2	104,3	102,4
I./11	105,9	106,3	74,6	55,3	107,3	106,2
II./11	107,0	104,2	78,0	63,3	107,2	98,2
III./11	107,7	104,1	75,6	60,7	100,8	100,0

Zdroj: ČSÚ

Silné webové portály

Pojem „informační činnosti“ obsahuje aktivity související se zpracováním dat, hostingem a webovými portály, také však se zpravodajstvím tiskových agentur (z ostatních pak např. s výstřižkovou službou). Zaměstnávají přes desetinu všech pracovníků odvětví. Od začátku roku 2010 jejich počty významně rostly s akcelerací v roce 2011, kdy ve 3. čtvrtletí stouply meziročně o 7,4 % (průměrný meziroční růst ve třech čtvrtletích loňského roku činil +7,2 %). Vývoj odráží výrazně silici větev poskytování infrastruktur pro hosting a zpřístupňování vyhledávacích a jiných webových portálů. I přes rychlé zvyšování počtu pracovníků rostla v informačních činnostech ještě rychleji průměrná mzda. Ve 3. čtvrtletí 2011 byla téměř přesně na úrovni odvětví (43,3 tis. korun), když stoupla meziročně o 11,4 %. V pokrizovém období je však u ní patrné značné meziroční kolísání temp, stejně jako u tržeb a ostatních finančních ukazatelů. Při stagnaci výkonů, jen nepatrném růstu tržeb a poklesu účetní přidané hodnoty ve 3. čtvrtletí 2011 v meziročním srovnání, se zdá být růst průměrné mzdy v tomto seg-

mentu poněkud výstřední a obtížně vysvětlitelný.

Dominance IT a telekomunikací

Zajímavé aktivity výše zmíněných sfér odvětví ICT nezastřou skutečnost, že mu zcela dominují dva segmenty – IT a telekomunikace. Pracuje v nich 70,6 % všech zaměstnaných v odvětví, produkuje tři čtvrtiny jeho tržeb (75,3 %). Průměrná

účetní přidaná hodnota se podílely z 81 %. V produktivitě práce podle výše tržeb na pracovníka je IT pod průměrem odvětví, telekomunikace významně nad průměrem. Nejzajímavější je však diametrálně odlišný vývoj obou segmentů.

IT bez úbytku zaměstnaných

Kdo pracoval v roce 2009 v IT, měl práci prakticky jistou – hlavní seg-

ročním srovnání práci stálo osob – s logickým dopadem do míry nezaměstnanosti v průmyslu – v činnostech spojených s informačními technologiemi zaměstnanost pouze zvolnila. Ve druhém pololetí 2009 vzrostly počty pracovníků meziročně o procento, nikoli o 4,4 % a 2,8 % jako v prvních dvou čtvrtletích. Vzápětí nato však přírůstky zaměstnanosti akcelerovaly a v pokrizovém období (rok 2010 a první tři čtvrtletí roku 2011) se zvyšovaly meziročně každé čtvrtletí v průměru o 4 %. Segment nebyl poklesem zaměstnanosti zasažen.

Odvětví ICT kontra sektor ICT

Odvětví informační a telekomunikační činnosti, ICT (CZ-NACE sekce J, oddíly 58-63) obsahuje „výrobu a distribuci informačních a kulturních produktů, poskytování prostředků pro distribuci těchto produktů a pro zprostředkování přenosu dat či komunikací, činnosti v oblasti informačních technologií, zpracování dat a jiné informační činnosti“. Konkrétně jde o vydavatelskou činnost vč. vydávání softwaru (oddíl 58), výrobu filmů a zvukových nahrávek a související činnosti (oddíl 59), výrobu a vysílání televizních a rozhlasových programů (oddíl 60); telekomunikace (oddíl 61); činnosti v oblasti informačních technologií (oddíl 62) a ostatní informační činnosti (oddíl 63). Mimo tohoto vymezení pracuje OECD s definicí „sektoru ICT“ (více viz článek na s. 8).

mzda v IT byla koncem 3. čtvrtletí loňského roku o 22 % vyšší než ve zbytku odvětví, v telekomunikacích o 18 %. Vyplatily tři čtvrtiny objemu mezd v odvětví a na jeho

ment, zaměstnávající přes polovinu lidí v odvětví, žádný dopad krize v úbytku počtu pracovníků nezaznamenal. V době, kdy ve zpracovatelském průmyslu ztrácel v mezi-

Ztráty míst

Za poslední čtyři roky segment IT nabral téměř šest tisíc pracovníků (+14,3 %). Podílel se tak rozhodujícím způsobem na přírůstku zaměstnanosti celého odvětví ICT (+4,4 tis. osob, tj. +4,9 %). V něm však ve druhém pololetí 2009 došlo k úbytku počtu pracovníků. I když procentní propad ve filmovém, televizním a hudebním průmyslu vypadá v grafu 1 velmi dramaticky, je jeho váha na celkové zaměstnanosti odvětví ICT prakticky mizivá (se zhruba 2,2 tis. až 2,4 tisíci zaměstnanými stagnuje jeho podíl kolem 2,3 %). Také pokles počtu zaměst-

Odvětví ICT v ČR ve 3. čtvrtletí 2011

	Průměrný evid. počet zaměstnanců ve fyzických osobách	Mzdy (bez OON) v mil. Kč	Průměrná hrubá měsíční mzda na fyzickou osobu v Kč	Tržby celkem v mil. Kč	Výkony vč. obchodní marže v mil. Kč*	Výkonová spotřeba v mil. Kč*	Účetní přidaná hodnota v mil. Kč*
ICT celkem	93 388	12 144	43 345	81 152	76 151	41 608	34 542
IT	46 744	6 548	46 696	30 727	27 458	13 932	13 525
Telekomunikační činnosti	19 108	2 587	45 133	30 321	29 014	14 570	14 444
Vydavatelské činnosti	14 105	1 387	32 784	8 218	7 802	5 317	2 485
Činnosti v oblasti filmů, videozáznamů, TV programů, pořizování zvukových nahrávek a hudebně vydavatelské činnosti	2 475	195	26 311	3 387	3 358	2 817	540
Tvorba programů a vysílání	1 315	172	43 689	2 395	2 490	1 738	753
Informační činnosti	9 641	1 253	43 335	6 105	6 029	3 235	2 794

*Poznámka: Neditivnost v případě výkonové spotřeby a účetní přidané hodnoty oproti výkonům vč. obchodní marže je způsobena zaokrouhlením.

Zdroj: ČSÚ

naných ve vydavatelstvích, tvořících přes desetinu celkové zaměstnanosti v odvětví, neměl na vývoj v krizovém roce 2009 zásadní vliv. Hlavní byl totiž pokračující pokles pracovníků u telekomunikačních operátorů. Ten trvá již několik let, ve zřejmé reakci na nekončící pokles jejich tržeb.

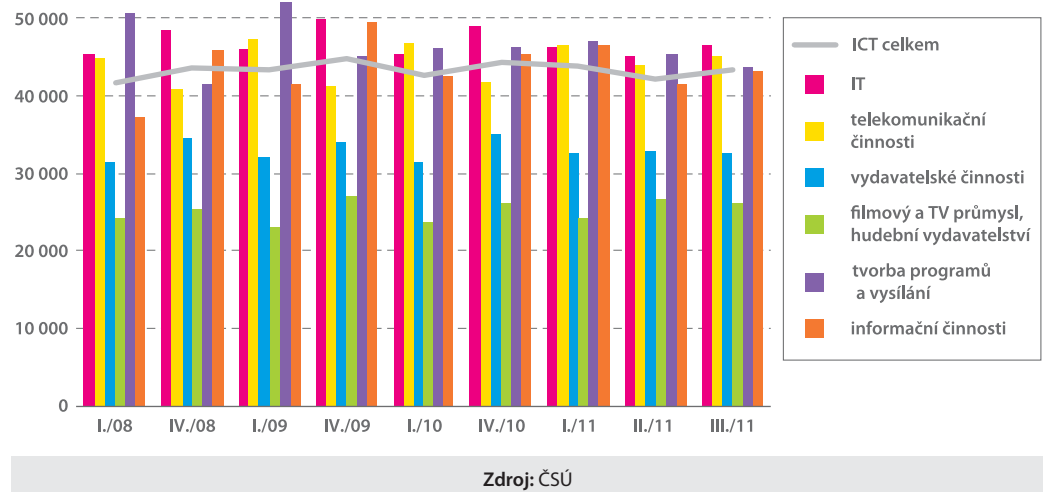
Produktivita práce

Ačkoli telekomunikace propouštějí, je v nich pokles tržeb rychlejší než úbytek pracovníků. Z takového vývoje plyne, že produktivita práce klesá – jestliže v 1. čtvrtletí 2008 připadalo na jednoho pracovníka v telekomunikacích výrazně přes půldruhého milionu ročních tržeb (1 639 tis. korun), pak ve 3. čtvrtletí 2011 již méně (1 587 tis. korun). V segmentu IT naopak za tu dobu produktivita stoupla i přesto, že zde pracovníky přijímali. Je však značně nižší než v telekomunikacích.

A vývoj v kostce?

Nebýt IT a jeho role tahouna, odvětví ICT v ČR by naráželo na větší problémy. V letech 2009, 2010 a v prvních třech čtvrtletích 2011 rostly v celém odvětví počty pracovníků, objemy mezd i průměrná mzda. Naopak klesaly tržby, výkony vč. obchodní marže a také účetní přidaná hodnota, u níž byl pokles v roce 2009 nejhlubší. To však neplatilo pro segment IT. U něj fakticky všechny uvedené parametry v uvedeném období rostly, s výjimkou stagnace průměrné mzdy v roce 2010. Táhl celé odvětví ICT. Na tržbách odvětví jeho podíl převyšil třetinu. Převýšení průměrné mzdy proti průměrné mzdě ve zbytku odvětví činilo ve 3. čtvrtletí loňského roku 22,5 %. V posledních čtvrtletích 2009 a 2010, zřejmě v důsledku vysokých vyplácených odměn, brali pracovníci v IT o čtvrtinu vyšší průměrnou mzdu než zbytek

Graf 4 | Průměrná hrubá měsíční mzda na fyzickou osobu (v Kč)

odvětví (o 27 %, resp. o 26 %, tj. 50 063 Kč, resp. 48 965 Kč).

Potíže u operátorů i ve vydavatelstvích

Propady finančních ukazatelů byly v telekomunikacích v letech 2009 a 2010 velmi výrazné. Tržby se snižovaly o více než pět procent, účetní přidaná hodnota v roce 2010 dokonce o 6,4 %. Průměrná mzda však rostla, na což mělo jistě vliv i pokračující propouštění. Ve vydavatelstvích došlo k ještě hlubším poklesům tržeb a výkonů včetně marže (za krize o hlubokých 7 %, v roce 2010 mírnějším). Účetní přidaná hodnota se v roce 2009 propadla meziročně dokonce o šestinu, rok na to již „naskočil“ růst (+5,3 %).

Nepříznivý vývoj prodeje je o to horší, že telekomunikace a vydavatelství jsou co do objemů tržeb v odvětví relativně silné. Tvoří téměř jejich polovinu, takže jakýkoli pohyb u nich určuje významně dynamiku tržeb celého odvětví ICT.

Vysvětlit poklesy lze jistou nasyceností trhu telekomunikačních služeb v ČR. Silné tržby z hlasových služeb z počátku uplynulé dekády s dominancí mobilních telefonů utrpěly postupným rušením pevných linek. Kompenzace slábnutí těchto tržeb datovými službami zase naráží

na tvrdý konkurenční boj operátorů, který tlačí ceny níž. Jak jsou s tím spokojeni zahraniční vlastníci?

Zahraniční kapitál v odvětví

Do odvětví ICT přišlo do konce roku 2009 více než 132,4 mld. korun přímých zahraničních investic v čistém vyjádření. Z toho přes dvě třetiny, tj. 90,7 mld. korun, představoval příliv do odvětví telekomunikací – tři největší operátoři jsou v zahraničních rukou. Celé odvětví ICT se podílelo na stavech přímých zahraničních investic v České republice necelými šesti procenty, ovšem zisky reinvestované zahraničními vlastníky firem v tomto odvětví činily pouze 4,7 % zisků ponechaných celkově v ČR k reinvesticím. Znamená to, že zahraniční vlastníci v tomto odvětví dávali přednost repatriaci zisků do mateřských zemí.

Bylo to typické pro telekomunikace, nikoli pro segment IT. Operátoři ze zahraničí, pod jejichž kontrolou jsou zdejší největší telekomunikační firmy, totiž dosud ponechali k reinvesticím v ČR jen 26,7 mld. korun, tj. 29,5 % svých zdejších přímých investic. Ovlivnili tak i poměr za celé odvětví, v němž se tím v úhrnu reinvestovalo 30,5 % přímých zahraničních investic v ICT

ČR. Ve srovnání s tím je celorepublikový poměr příznivější – za celou ČR připadalo na reinvestované zisky 37,6 % celkového stavu všech přímých zahraničních investic v ČR. Naopak přímí investoři do segmentu IT sice ponechali k novému investování plně dvě třetiny svých přímých investic. Ty však byly ve srovnání s telekomunikacemi podstatně skromnější (14,6 mld. korun).

Na dividendách odešlo z ČR do zahraničí za období 2001–2009 od telekomunikací 81 mld. korun. Bylo to třikrát víc, než kolik zde do té doby operátoři ponechali reinvestovaných zisků.

Necykličnost výhodou

Pestrost odvětví ICT s převahou činností v informačních technologiích a telekomunikacích umožnila rozbor jejich vybraných parametrů v zajímavě širí. Potvrdilo se zároveň, že necyklická odvětví ekonomiky, k nimž patří z obecného pohledu i ICT, přecházejí krizi lépe, neboť propady poptávky nepostihují jeho aktivity tak, jako je tomu např. v mnoha exportních odvětvích či stavebnictví.